

HIZKUNTZEN OFIZIALTASUNAZ

Zenbait gogoeta hizkuntzen ofizialtasunaz
eta hauek jakiteko obligazioaz

IÑAKI AGIRREAZKUENAGA

Omenaldi honetan¹ nere hondar-aletxoak ipintzekoan, gai egokiagorik ez dago euskaldun jurista batentzat, Espainian eleaniztasunak duen ordenazio juridikoari buruz gogoeta batzuk egitea baino, gure Estatuan elkarrekin bizi diren hizkuntzen, edo nahiago bada, “modalitate linguistikoen” ugaritasunetik sortutako problematika artikulatzen eta razionalizatzen laguntzeko modu bat izango delakoan.

Ez dugu ukatuko, problematika honen azpian aurkitzen den arazoa oso delikatua ez denik; ez alferrik, hizkuntza da gure planeta osatzen duten herri ugari eta desberdinen ezaugarrietako bat, horretxek osatzen bait du, labur esateko, herri bakoitzaren arima, horixe bait da herriaren kulturaren espresabidea, bere burua beste herrietatik bereizten duen ezaugarriarik nabarmenena; hitz batean esateko, hizkuntza

da herriak bere burua herri bezala, nazio bezala, edo nahi-ago bada nazionalitate bezala, autoafirmatzeko daukan elementu funtsezkoenetakoa.

Egia da, herriak eta beren hizkuntzak etengabeko eboluzio batean daudela; historia berez da dinamikoa eta horretan altzoan gertatzen dira hainbat kulturen sortze, asimilatze eta hiltzeak. Eta hala, batzuk indartu egiten diren bitartean, beste batzuk desagertu egiten dira; izadiaren legeak kupidagabeak izaten dira ahulenekin.² Hala ere, iraganaldiko denborei dagokienez, eta asimilazioko nazionalismoa zenbait bihotzetan bizirik badago ere, ez dut uste oker nagoenik esaten badut, gaur egun hasiak direla Europan gutxiengo kultura eta hizkuntzak gero eta gehiago baloratzen eta errespetatzen.³ Horren froga garbiak dira, bai Europako Parlamentuak eta bai Europako Kontseiluak lau-rogeari hamarkadan hartu zituzten iniziatibak,⁴ zeintzuek lortu bait dute Europako Parlamentuaren onespena *Europako Komunitateko gutxiengo erregional eta etnikoen hizkuntza eta kulturei buruzko Ebazpena*-rentzat,⁵ eta Europako Kontseiluko Parlamentarien Batzarreak *Ebazpen 192/1988koa (Europako Karta) Europako hizkuntza erregional eta gutxiendarrei buruzkoa* hartzea, zeina aurretiaz izan bait zen onetsia Europako Botere Lokal eta Erregionalengatik.⁶

Pausa gaitezen piska bat testu hauetan, bide ematen bait dute denak multzoan tratatuak izan daitezen, antzekoak bait dira guztietatik ateratzen diren ideiak, nahiz eta beren artean formazko diferentziaren bat egon, ba Europako Kartak testu zehatz bat artikulatu eta elaboratzen duen bitartean Europako Parlamentuaren Ebazpena gauza orokorragoa da. Beraz, orain dagokigunaren ariora esan genezake, Europako Parlamentuak kontsideratzen duela, ezen “ezinbestekoa dela Estatukideek beren gutxiengo linguistikoak aurrezagutzea beren barneko ordena juridikoaren marko-barruan, horrela hizkuntza gutxiendarrak kontserbatu eta garatzeko baldintzak sor ditzaten”. Berebat, “bultzatu egiten ditu Europako Kontseiluak egindako

ahaleginak, hizkuntza erregional eta gutxiendarren Europako Karta elaboratzeko”, eta neurri konkretu bezala, beste batzuen artean, honako hauek gomendatzen dizkie Europako Komunitateko Estatukideei: *irakaskuntzari* dagokionez ipin ditzatela hizkuntza gutxiendarrak —eskolalurretik unibertsitateraino— hizkuntza nazionalen maila berean; *alor administratibo eta judizialean* garantiza dadila hizkuntza gutxiendarren erabilera administrazio lokalean eta zerbitzu deszentralizatuetan, eta aldeberean berriak daitezela gutxiengo hizkuntzak diskriminatzen dituzten legeak eta praktikak; *gizarte-komunikabideetan* garantiza dadila irratitelebistan iharduteko modua eta subentziona dadila profesionalak hizkuntza erregional edo gutxiendarretan prestatzea; *kulturazko azpiegitura-ri* dagokionez sor daitezela fundazioak edo institutuak ikasketak egiteko, materialak lantzeko eta bar; *alor sozio-ekonomikoan* ahaleginak egingo dira hizkuntza gutxiendarrak publizitate-mailara jasotzeko eta hizkuntzok enpresa-munduan erabiltzea onartzeko; azkenik, hainbat Estatukidetan, eta batipat eskualde mugakideetan, hitzegiten diren hizkuntza gutxiendarrei dagokienez gomendatzen du, sor daitezela mekanismoak mugaz gaindik kide-lan kultural eta linguistikoa segurtatu eta bultzatzeko.⁷

Laburbilduz, orain arte esan denetik nahikoa erraz ondorio daitekeen gauza da, alegia errespetu, babespen, hatse-mate eta sustapenezko olatu berri bat sortzen ari dela hizkuntza gutxiendarren alde, halako eran ezen bilatzen dena bait da, ondorio kaltegarriak, hizkuntza gainartzaileek —Estatuek eragin eta bultzaturik noski— inposatu dituzten jokaera eta indar-ideien eraginez, hizkuntza horiek oro har jasan behar izan dituztenak medeatzea eta kontrapisatzea.⁸ Dena den, oraintsu arte burrukatuak izan diren hizkuntzentzat gaur egun sortzen ari den sentiberatasun honek ez die ezertan urritzen edo, hobeto esan, eztabai-datzen beren lehentasunezko posizioak hizkuntza nagusi edo nazioartekoei, zeintzuk bestalde ezinbestekoa bait da jakitea eta menderatzea.

Sarrerako ideia hauek Espainiako hizkuntz pluralismoaren azterketa juridikoaren atarian jartzen gaituztela uste dut, gai honek ez bait du hartu gure doktrinan, orain arte behintzat, beste herrialde batzuetan —Belgika, Suitza edo Kanadan kasu— hartu duen indar eta garrantzirik,⁹ baina agian hori da egoera diferentea delako, eta zaila delako, bere Komunitatean hizkuntz problemarik ez dutenengan, Komunitate elebidunen problematikarekiko sentimena suspertzea. Dena dela, ez dago ukatzerik hizkuntz problematikak Espainian duen espezifikotasuna. Arazoaren azpegi berarizkoak sortzen dira, Estatu guztian hizkuntz ofizial bakarra izatetik, zeinagatik espreski esaten bait da, hura jakiteko obligazioa dagoela; baina aldiberean aitortzen da, badirela Komunitate Autonomo ezberdinetan beste hizkuntza propio batzuk ere, normalizazio-prozesu batean sarturik daudenak, zeintzuk bide emango bait dute etorkizunean ofizialtasunezko deklarazio ofizial hori efektibo egiteko. 1978ko Konstituzioak eta Autonomi Estatutuek oinarriak jartzen dituzte hizkuntza bakoitzaren ofizialtasun-deklarazioarentzat eta erregulazio singularizatuarentzat. Arazo hauxe aztertuko dugu jarraian.

OFIZIALTASUNAREN DEKLARAZIOA

HIZKUNTZA OFIZIALAK

Konstituzio-testuak, art. 3.1eko lehen paragrafoan, gatzelera deklaratu du Estatuaren hizkuntza ofizialtzat, eta beraz, gainerako hizkuntza ofizialek ez bezalako posizio batean ipintzen du, hori bait da hizkuntza ofizial bakarra Komunitate Autonomo guztietan eta ondorioz Estatuaren lurralde osoan.¹⁰

Bestalde, Konstituzioaren art. 3.2ak ezartzen du, ezen *“las demás lenguas españolas serán también oficiales en las respectivas Comunidades Autónomas de acuerdo con sus*

Estatutos". Beraz, gaztelerarentzat manatzen den ofizialtasuna beste hizkuntza espainolentzat ere (edo berdin) aitortzen da, nahiz eta hauek Komunitate Autonomoko lurralde-markora mugaturik uzten dituen. Ez da zehazten esanbidez testu konstituzionalean zeintzuk diren "las demás lenguas españolas", nahiz eta isilbidez eman zitzaion erantzuna galdera horri konstituzio-testuaren azken xedapenaren manamenduarekin, zeinak ordenatzen bait zuen, argitara zedila Konstituzioa berebat "en las demás lenguas españolas", eta xedapen hori betetzearren Konstituzioa katalanez, euskaraz, gailegoz, mallorkinez eta balentzianoz izan zen aldarrikatua.¹¹

Beste bi arazo ere planteatu behar dira Konstituzioaren art. 3.2an xedatutakoaren ariora. Aurrenekoa itxuraz azalekoa, nolabait da mugatzea ea noiztik hasita kontsideratu behar diren ofizialtzat Espainiako beste hizkuntzak. Bigarrena, mamitsuagoa, da, ea zenbaterainokoa den Estatutuei ematen zaien modulazio-ahalmena bertako hizkuntza propioaren ofizialtasuna bere Komunitatera moldatzeko.¹²

Aurreneko arazoari doakionez, uste dut, ezen Konstituzioak "*serán también oficiales*" esatean, "*serán*" aditzak manamendu bat adierazten duela,¹³ eta inola ere ez denborazko gerotasunik,¹⁴ zeren eta manamenduz ofizialak izatekoak baziren Konstituzioaren aginduz, ez legoke arrazoirik halakotzat ez kontsideratzeko, Konstituzioa bera "las demás lenguas españolas"etan, hau da, euskaraz, gailegoz, eta katalanaren bariante ezberdinetan, argitaratua izan zen unetik hara.¹⁵

Aipatutako bigarren arazoari ekitekoan, gure abiapuntua izango da, ezen beste hizkuntzak, zeintzuetan agitaratzen bait da Konstituzioa, ofizialak izango direla *ex constitutione*, eta logikaz horien eremu lurraldetarra Komunitate Autonomoenak berak mugatuko duela, non hizkuntza horiek propio bezala agertzen bait dira "*de acuerdo con sus Estatutos*". Zer esan nahi du azkeneko klausula honek "*de acuerdo con sus Estatutos*"? Dударik ez badago Konstituzioak hizkuntzen ofizialtasunari buruz ezartzen duen

obligaziozkotasunaz, garbi dirudi, bide emango lukeela klausula honek, hizkuntza bat ofizial deklaratzetik sortzen diren ondorio juridikoak erregulatu, ordenatu edo modulatzeko. Modulazio hauek, berriz, hainbat izan daitezke premiazkoagoak, zenbat eta hizkuntza gutxiendarra normalizazio-behar handiagoan dagoen, edo bestela esanda, gaurko errealitate sozio-linguistikoak hala agintzen duelako.¹⁶ Zentzu honetan, Auzitegi Konstituzionalak deklaratu du, ezen Konstituzioko art. 3.2ak “*remite la regulación*” (eta ez ‘deklarazioa’) “*de la oficialidad de las lenguas distintas del castellano a los Estatutos de Autonomía de las respectivas Comunidades Autónomas*”.¹⁷

Eta hala, adibidez, Valenciako Komunitatearen Autonomi Estatutuak xedatzen du, ofizialak direla bai balentziera eta bai gaztelera eta eskubide dagoela biak jakiteko eta erabiltzeko, baina aurrakusten du legearen bidez mugatzeko modua: “*los territorios en los que predomine el uso de una y otra lengua...*”. Geroago, balentzieraren usaera eta irakaskuntzari buruzko Legeak berraitortu egiten du hizkuntza bien ofizialkidetasuna, eta beraz, Komunitateko lurralde barruan balentzieraz egindako ihardunaldi administratibo guztien balioa eta efikazia juridiko osoa (art.9), eta aditzera ematen ditu berebat, zein lurralde diren batipat balentziera-hiztunak eta zein gaztelera-hiztunak. Beraz ba, bidezki ezartzen bada balentziera hezkuntz maila guztietan obligaziozki inkorporatzea, gaztelera hitz egiten den lurraldeetan inkorporazio hori mailaka-mailaka bakarrik egingo da, helburu horretarako sortzen diren ekimen publiko edo pribatu guztiak bultzatuz, baina eragozpenik jarri gabe, eskualde horietan bizi diren gurasoek beren umeak balentziera-ikasketatik salbuestea lor dezaten. Bistan dago, modulazio bat sortzen dela lurralde hauetan ofizialtasunaren ondorio juridiko batean —hizkuntzaren obligaziozko irakaskutzan alegia— egoera sozio-linguistikoaren arabera dagoena, baina berebat horrek ez duela esan nahi egoera hori etorkizunari begira itxita dagoenik, eskualde horietan ere hizkuntza ofiziala bait da balentziera.¹⁸

Ez dago, beraz, zer objektatu Konstituzioaren ikuspegitik aurrakusten den egokitzeari. Baina, ofizialtasuna modulatu beharrean eta, ondorioz, neurri espezifikoak errealitate sozio-linguistikoaren arabera arautu beharrean, Estatutuak ezabatu egingo balu hizkuntza baten ofizialtasuna Komunitate Autonomoko lurralde-zati batean, Konstituzioko art. 3.2aren garapen legitimo baten aurrean egongo al ginateke? “*De acuerdo con los Estatutos*” klausulak ematen al du biderik hizkuntza autoktonoaren ofizialkidetasuna bera Komunitate Autonomoaren lurralde-zati batera bakarrik murrizteko? Maila teoriko hertsia batean iruditzen zait guztiz posible dela baiezko erantzuna, baldin eta delako hizkuntza, gaztelerarekin ofizialkide dena, bai orain eta bai historian zehar, beti lurralde-zati batera murrizturik egon bada. Baina iruditzen zait erantzunak ezezkoa behar lukeela izan, hizkuntzaren erabilera Komunitate Autonomoko lurralde-zatirik handienean alde guztietara hedatzen denean (gizarte-inplantazio handi edo txikiagoarekin, honek ere bere efektuak modulatu bait ditu noski) eta, gainera, datu historikoak daudenean, hura lurralde osoan erroturik egon zela frogatzen dutenak.

Jakina denez, hau ez da laboratoriko arazoa, eta bai Nafarroako autonomia berezia-k (lortzeko bideagatik batipat berezia) planteatzen duena, zeinaren Estatutuak (LORAFI-NA) xedatzen bait du, gazteleraren ofizialtasunarekin batera, ezen “*el vascuence tendrá también carácter de lengua oficial en las zonas vascoparlantes de Navarra*”, eta geroago baterako uzten du eskualde horiek zehaztea Lege Foral batek xedatuko duenaren arabera. Ondorioz, “*de acuerdo con el Estatuto*” klausulak badirudi bide ematen duela, kasu honetan, euskararen ofizialkidetasuna Nafarroan eskualde *vascoparlante*-etara mugatzeko (hitz honek nahitaez pertsonari egiten die erreferentzia, hau da “*zonas vascoparlantes*” *izango liriteke pertsona euskaldunak bizi diren tokiak*); baina *ex statuto* ez dakigu zeintzuk diren leku horiek eta Lege Foral 18/1986 abenduaren 15ekoak *Vascuence*-ari buruzkoak ere ez dizkigu argitzen; honek oster, pertsona euskaldunak bizi diren tokiak zein diren zehaztu ordez, hiru eskualdetan zatitzen

du Nafarroa: bata “*vascófona*” eta ez *baskoparlantea*,¹⁹ beste bat “*mixta*”, seguru asko baskoparlanterik gehien dituen, eta azkenik beste eskualde bat “*no vascofona*” deiturikoa, non suposatzen bait da hor ere badirela baskoparlanteak.²⁰

Laburtuz esan daiteke, Nafarroan hizkuntz arazoa politika-gai egin delako, euskarak jasan dituela horren ondorioak erregulazio lauso baten bidez, zeinak dudarik gabe murriztaile izan nahi bait zuen euskararentzat, baina, nere ustez, oker dabil euskararen ofizialtasuna Komunitate Autonomoko lurralde-zati batera murriztu nahi horretan, ez bait du jarraitzen Konstituzioaren art. 3.2ak manatzen duena, ba baskoparlanteak, bai gaur eta bai historian zehar, Nafarroa osoan zabaldurik egon bait dira.²¹

OFIZIALTASUNAREN ONDORIOAK

Hizkuntza bat lurralde jakin batean ofizial deklaratzearen gardentasun juridikoa ez zitzaien ohartzeko pasatu fase konstituziogilean zuzenean parte hartu zutenei,²² nahiz eta egia den Konstituzioak ez duela definitzen zer den hizkuntza baten ofizialtasuna eta zer suposatzen duen horrek. Horretarako, Auzitegi Konstituzionalak seinatu zuen egokiro, ezen “es oficial una lengua, independientemente de su realidad y peso como fenómeno social, cuando es reconocida por los poderes públicos como medio normal de comunicación en y entre ellos y en su relación con los sujetos privados, con plena validez y efectos jurídicos”.²³

Beraz, hizkuntza bat *ofizial* deklaratu izan delako, tragarik gabe erabil daiteke eta efektu juridiko beteak sortuz, harreman-mota guztietan, nahiz publiko nahiz pribatuetan; hau da, ofizialtasunaren aurreneko ondorioa dela *hizkuntza bat edukitzeko eskubidea* hala aktiboki nola pasiboki (esku-bidea hizkuntza hori edozein kasutan erabiltzeko eta erantzuna aukeratutako moduan jasotzeko, hizketalaguna organismo publikoa denean); honek bere aldetik eskatzen du, behar bezala moldatu beharra dagoela hizkuntz ofizialta-

sunaren pluraltasunera bai egitura administratiboak eta baita ere botere publikoak.²⁴

Bigarren, hizkuntza bat ofizial deklaratzetik sortzen diren ondorioen artean guztien adostasunez aitortzen dena da, obligazioa hartzen dutela botere publikoek beren hezkuntz planetan hizkuntz ofizial horren edo horien irakaskuntza sartzeko,²⁵ eta sartu ere halako eran, ezen segurtatu egin behar bait da hizkuntza ikasteko modua obligaziozko heziketa-aldia bukatzen denerako. Zentzu honetan berean seinalatu du Auzitegi Konstituzionalak, ezen *“el Estado en su conjunto (incluidas las Comunidades Autónomas) tiene el deber constitucional de asegurar el conocimiento tanto del castellano como de la lengua propia de la Comunidad, que tenga carácter de lengua oficial... ello supone naturalmente que ambas lenguas han de ser enseñadas en los centros escolares de la Comunidad con la intensidad que permita alcanzar ese objetivo. Y es de observar en este mismo sentido que tal deber no deriva sólo del Estatuto sino de la misma Constitución (art. 3)”*. Gainera, deklaraturakoa inportantea den arren, Auzitegi Konstituzionalak berak zera gehitzen du: *“una regulación de los horarios mínimos que no permita una enseñanza ‘eficaz’ de ambas lenguas incumpliría este deber constitucional”*.²⁶ Ez da nahikoa, beraz, hizkuntza ofizialen irakaskuntza garantizatzea, irakaskuntza hori modu *efikazean* antolatu behar da, halako eran ezen obligaziozko ikasketak bukatu ondoren, horietan ibili diren ikasle guztiek, aukeratutako ikastetxe edo eredia edozein dela ere, jakin egin behar bait dituzte lurralde hartako hizkuntza ofiziala edo ofizialak.²⁷

Azkenik, ofizial deklaratzearen azken ondorio bezala, eta orain arte azaldu denaren ariora, logikoa dirudi ondoriotzea, Kataluniako “Conseil Consultiu”k egin duen lege²⁸, ezen ez dagoela esaterik Administrazioak erabiltzen duen hizkuntza ofiziala ez dela ezagutzen, baldin eta Administrazioak, berari dagokion obligazio konstituzionalaren arabera, ikastetxeetan efikazki garantizatzen baldin badu hizkuntza ofizialaren edo ofizialen irakaskuntza. Gaztelerari dagokionez, betaro segur-

taturik aurkitzen da, noski, ondorio hau gaur egun, irakaskuntzak bermatu egin duelako —Espainian guztientzat obligaziozko egin den unetik hara— Estatu osoko hizkuntza ofizialaren ikasketa. Baina Espainiako beste hizkuntza ofizialak irakaskuntzan sartzea berriki gertatu den gauza bait da, ez dute horiek gaztelerak bezalako zor-terik izan eta, logikazki, normalizazio-prozesu baten behar-rean daude, zeinaren oinarria, nahitanahiez, belaunaldi berriei hizkuntzok irakastea izango bait da.²⁹ Beraz, nekerik gabe atera daiteke hortik, gaur ere oraindik legitimoki alega daitekeela ez dela ezagutzen, hizkuntza ikasi ez baldin bada. Etorkizunean, espero izatekoa da, hizkuntza ofizialen normalizazio-prozesua burutu ondoren, Komunitate elebidunaren eremutik kanpora bizi diren edo izan direnek bakarrik alegatuko dutela hizkuntz ezjakintasuna.

GAZTELERA JAKITEKO OBLIGAZIOA, ETA HIZKUNTZARENGATIK EZ DISKRIMINATZEKO PRINTZPIOA

Lehen ikusian, dudarik gabe, Konstituzio-testuan hizkuntzari buruz destakatzen dena, gazteleraren eta Espainiako beste hizkuntzen ofizialtasunaz aparte, da, espreski manatzen dela gaztelera jakiteko obligazioa. Klausula hau ez zen oharkabean pasatu, noski, Konstituzioari buruzko eztabaidetan, aldatu gabe gelditu baldin bazen ere, eta esan ere egin daiteke, berau izan zela atentziorik handiena bildu zuen gaietako bat, alde batetik, eskatu zenean, ken zedila manamendu hori,³⁰ eta bestetik, zabal zedila manamendua Espainiako beste hizkuntzetara ere,³¹ eta ez zen falta izan, noski, nahi izan zuenik ere, espainiarren gaztelera jakiteko obligazioa zabal zedila gaztelera erabili behar izateraino ere.³² Hala ere, jakina denez, proposamen horietatik ez zen onartua izan batere, eta, beraz, gaztelerari buruz bakarrik esplizitatu zen jakiteko obligazio konstituzionala, nahiz eta sagaratu egiten den edozein hizkuntza ofizial erabiltzeko eskubidea ere. Honek esan nahi du, lehen hurbilpen batean, Konstituzioak ez duela ezartzen

eta inposatzen gaztelera erabiltzeko obligaziorik bi hizkuntza ofizial dauzkaten Komunitateetan, ostera baizik, aukeratu-tako hizkuntza ofizialaren erabilera garantizatzen duela.³³

Manamendu konstituzional honen azterketan barnera-tzen garenean, komeni da esatea, orain arte, oro har, postura kritikoa hartu duela doktrinak horren aurrean, uste bait da gainontzeko xedapena dela berori, ba ofizialtasunak botere publikoak behartzen ditu, behar diren neurriak hartzera, hiritarrek hizkuntza benetan ikasteko modua izan dezaten, eta beraz, ez du ezer gehitzen espainiar guztien artean komunikazioa segurtatzeko;³⁴ azken buruan, ez die ezer gehitzen ofizialtasunaren ondorio juridikoei, baina benturatu egiten da, manamenduaren interpretazio dorpe batek, zeharka, beste hizkuntzen ofizialtasuna zein bere lurraldean, kimatu eta murrizturik utz diezaion.³⁵

Azter dezagun manamendua Auzitegi Konstituzionalak horren inguruan egin dituen gogoeten ariora, zuzenean horretaz mintzatzeko aukera izan bait du zerau esatean: *“El art. 3.1 de la Constitución establece el deber general de conocimiento del castellano como lengua oficial del Estado; deber que resulta concordante con otras disposiciones constitucionales que reconocen la existencia de un idioma común a todos los españoles, y cuyo reconocimiento puede presumirse en cualquier caso, independientemente de factores de residencia o vecinales en los ámbitos de las respectivas Comunidades Autónomas. No ocurre, sin embargo, lo mismo con las otras lenguas españolas cooficiales en los ámbitos de las respectivas Comunidades Autónomas, pues el citado artículo no establece para ellas ese deber, sin que ello pueda considerarse discriminatorio, al no darse respecto de las lenguas oficiales los supuestos antes señalados que dan su fundamento a la obligatoriedad del conocimiento del castellano”*, eta gailegoaren normalizazio-legeak gailegoa gaztelerekin parekatu eta Komunitatean bertako hizkuntza jakiteko obligazioa ezarri nahi izan zuenean, Auzitegi horrek deklaratu zuen, ezen *“en cuanto a la argumentación en defensa del precepto impugnado fundada en la igualdad de las dos lenguas oficiales en*

el territorio de Galicia, pasa por alto que el principio constitucional y estatutario de igualdad se predica de los ciudadanos y no es discriminatorio respecto a éstos la existencia de un deber de conocimiento del castellano y la inexistencia del mismo respecto del gallego".³⁶

Konstituzioaren interprete gorenaren esanak kontsiderazio juridiko berezia merezi izaten du beti ere, nahiz eta haren esanek ebidentziak egiaztatu baino ez egin, edo haren judizioak matizatu beharrekoak izan. Gure kasuan, lehenengo eta behin, gauza nabaria da hizkuntzak ez direla egoera berdinean aurkitzen, eta hori arrazoi simple-simple bategatik, nola den, bata Estatu osoaren hizkuntza dela eta besteak Komunitate Autonomo batzuetako lurraldeetara murrizten direla; hau da, bata espainiar guztien hizkuntza komuna dela eta besteak Estatu espainola osatzen duten herri eta nazionalitate ezberdinenak. Bigarren, deklaratu nahi dena baldin bada, ezen hizkuntza ofizialak ez daudela egoera juridiko berdinean Komunitate Autonomo elebidunetan, hizkuntza jakiteko obligazioa gaztelerari bakarrik dago kiolako, orduan matizatu beharra dago deklarazio hau eta aldiberean aitortu beharra, sofisma argi eta garbi baten aurrean aurkitzen garela hemen,³⁷ zeren eta galdetzen baldin badugu, nolatan bideratzen den gaztelera jakiteko obligazioa, erantzuna da, eta beti izango da, gazteleraren irakaskuntza obligaziozkoa eginez eta aurrikuspen hori heziketa-planetan sartuz. Baina gogora dezagun, aurrikuspen bera ondoriotzen zela ofizialtasunezko deklaraziotik ere, iaketa Estatuak, Konstituzioaren interprete gorenaren beraren hitzetan, "*tiene el deber constitucional de asegurar el conocimiento tanto del castellano como de la lengua propia de la Comunidad, que tiene carácter de lengua oficial*" eta gainera esaten da, ezen "*una regulación de los horarios mínimos que no permita una enseñanza eficaz de ambas lenguas incumpliría este deber constitucional*".³⁸ Ondorioz, hizkuntza ofizialak efikazki irakasteko obligazio konstituzional honetatik, logikoa dirudi deribazioz ateratzea, ezen Komunitate Autonomo elebidunetan obligaziozko irakaskuntza jasotzen dutenek lurralde horietan ofizialtzat deklaraturako hizkuntzak

jakingo dituztela, eta era berean, obligaziozko irakaskuntza Estatuko enparaduan jasotzen dutenek, han gaztelera baita ofiziala, hizkuntza hau bakarrik jakingo dutela.³⁹

Baina nola batera daiteke esandakoa Auzitegi Konstituzionalak deklaraturakoarekin, hark zera esaten duenean: “*sólo del castellano se establece constitucionalmente un deber individualizado de conocimiento, y con él la presunción de que todos los españoles lo conocen*”.⁴⁰ Nere ustez, matizatu beharra dago esan hau zerako zentzuan, ezen egia dela Konstituzioak gaztelarari buruz bakarrik adierazten duela espreski hizkuntza jakiteko obligazioa, baina *inplizituki* Espainiako beste hizkuntzei buruz ere, hauen ofizialtasuna deklaratu ondoren, ezartzen duela horiek irakatsi beharra eta, beraz, belaunaldi berrientzat hizkuntza horiek jakin beharra ateratzen da hortik.

Galde daiteke, ea ez ote zen komeni izango espreski ezartzea beste hizkuntzak jakiteko obligazioa, bakoitzak bere Komunitate Autonomoan, baina, nire ustez, galdera horrentzako erantzuna ez daiteke boluntarismo hutsaren gainean eraiki. Testuinguru historiko batean ipini behar da; eta ipini ere Gorte Konstituziogileetako Diputatu SOLE TURAK jartzen gaituen testuinguru hartan, esaten duenean, ezen Euskadi, Katalunia eta Galizian gertatu den hartan daudela “*claros elementos de lo que sí se puede llamar, sin exageración, genocidio cultural. Se sabe que durante cuarenta años la labor del Ministerio de Educación ha consistido en hacer alfabetos a catalanes, gallegos y vascos en su propia lengua...*”⁴¹ Egoera honen aurrean nekez esplizita daiteke Komunitate Autonomo horietan hizkuntzak orokorki jakiteko obligaziorik, ordurarte praktikan proskribituak egonda gero. Horregatik uste dut, hizkuntzaren berreskuratzeak eta normalizatzeak fundamentu egoki eta errealistatzat hartzen duela ofizialtasunezko deklarazioa, eta horren ondorioz hizkuntza irakastearen obligazioa. Hala ere, gaztelarari dagokionez, beronen ofizialtasuna deklaratu ondoren, berau jakin beharra esplizitatzen duenean, ebidentzia bat egiaztatu besterik ez du egiten, iaketa horren irakaskuntza garanti-

zatua bait dago, eta lehen ere hala egon bait zen beste hizkuntza ofizialkideak proskribiturik egon ziren bitartean.

Halaber ikusi dugu, gaztelari dagokionez, Auzitegi Konstituzionalak presuntzioa ezartzen duela, ezen espainiar guztiek dakitela gaztelera, eta uste dut ez dagoela zer objektatu presuntzio horren kontra, horren obligaziozko irakaskuntza Estatu guztian garantizatu denez gero,⁴² baina presuntzio honetatik ezin da inola ere atera gaztelaren erabilera obligaziozkoa denik Komunitate Autonomo elebidunetan, kontutan eduki behar bait da, lehen esan dugunez, harreman-mota publiko edo pribatu guztietan hizkuntza (ofiziala) aukeratzeko dagoen eskubidea.

Beraz, etorkizunean, hizkuntza ofizialkideen irakaskuntza hainbat belaunalditan efikazki sendoturik aurkitzen denean, hizkuntza jakina delako presuntzioa Espainiako hizkuntza guztietara zabaldu ahal izango da, bakoitza bere lurralde-markoaren barruan, baina beti ere bi zentzutan gerta daitezkeen salbuespenak kontutan hartuz: alde batetik, Estatuko hizkuntza ofizialari buruz, esate baterako, gaztelera ez jakiteak edo behar bezala ez ezagutzeak funtsezko eskubide baten egikaritzea afektatzen duenean, nola bait da defentsakoa,⁴³ eta bestalde, beste hizkuntza ofizialkideei dagokienez, autuko pertsonak direnean beren egoitza lekuz aldatu dutenak edo, oro har, obligaziozko ikaskuntza ofizialtasun linguistiko bikoitzeko Komunitate Autonomoan egin ez dutenak.

Guztiatik, ez dirudi burugabea TOLIVAR ALASek esaten duena, ezen “*de facto*, Konstituzioa aldatzen ibili beharrik gabe, Estatua hizkuntz nazionalezko sistema baterantz joan daiteke, Suitzan ulertzen den bezala, lurraldeak mugatzen duen hizkuntza baten egitatezko monopolioa”,⁴⁴ erabilera izango bait da hizkuntzen garrantzia mugatuko duena Komunitate Autonomo elebidunetan eta, beraz, hiritarrek berek hautatuko dituzte libreki hizkuntza gogokoenak, baldin eta irakaskuntzaren bidez hizkuntza ofizialaren ezagutza efikaza guztientzat garantizatzen bada.⁴⁵

Hala ere panorama juridiko hau etorkizunari begira aztertuz gero, bistakoa da edozeinentzat, zalantza eta segurtasun-faltaz josirik aurkitzen dela presentean; eta, egia esan, normalak ere badira segurtasun-faltok, kontutan hartzen bada nondik gatozen, hizkuntz prozesuek izan ohi duten mantsotasuna eta asko ere direla gai honetan, batzuetan elkarren kontra eta elkarrekin loturik, eztabaidan aurkitzen diren eskubideak; baina kezkarriak ere badira, bestalde, segurtasun-faltok kontutan izaten bada hizkuntz normalizazioko prozesuetan dagoen porrot egiteko arriskua.

Azkeneko hau gerta ez dadin, azaldutako ideiak laburbilduz, uste dut, ezen Estatuak bere osotasunean —Komunitate Autonomoak barne— efikazki bete behar duela bere betebeharrak konstituzionala, nola den, eskolako irakaskuntza obligaziozkoan segurtatzea, bai gazteleraren ezagutza eta bai Komunitatean ofiziala den bertako hizkuntzarena.⁴⁶

Bigarren, funtzio publikoak hornitzeko edo berorietara iristeko hizkuntza ofizialkideen ezagutza baloratzea edo galdatzea eragozten zuten traba jurisprudenzialak gainditu ondoren,⁴⁷ berandu gabe ekin behar zaio, Administrazio eskudun bakoitzean, araubidez planifikatzeari, zein lanpostuk eskatzen duen, eta bakoitzak zein mailatan, hizkuntza ofizialen ezagutza, horrela garantizaturik utz dezan hizkuntzaren ezagutza “*por la Administración en su conjunto*”.⁴⁸ Zehatzago, Euskal Komunitate Autonomoko Administrazio Publikoentzat diseinatu eta onetsi den eredia,⁴⁹ plaza bakoitzarentzat erabakiz bere hizkuntz eskakizuna (edo, gaitasunezko ukanbehar bezala, lanpostua hornitu eta egikartzeko oro har beharrezkoa den gaitasun linguistikoa multzoen maila), iruditzen zait hori dela jarraitu beharreko bidea, etorkizunerako Estatuko Administrazio periferikoan eta Komunitate elebidunetan plangintza linguistikoa egiterakoan.⁵⁰

Azkenik, nere ustez, hizkuntz kontutan gako-arazoa da hizkuntzarengatik ez diskriminatzea. Hau dela eta kontatzen du garai hartan Senatore zen Lorenzo MARTIN RETORTILLOK,⁵¹ ezen GARCIA DE ENTERRIA irakasleak eskuratu

zion idarokizunetako bat jarraituz, emendakin bat sartu zuela Konstituzioaren 14. artikulua *“el nacimiento, raza, sexo, religión, opinión o cualquier otra condición o circunstancia personal o social”*ekin batera hizkuntza ere esplizitez, Eskubide Zibil eta Politikoen Paktu Internazionalan (art. 2.2) eta Giza Eskubideak eta Oinarrizko Libertateak Babesteko Hitzarmen Europarrean xedatutakoaren arabera.⁵² Gauza nabaria zen hizkuntza edo idioma hitza sartzearen komenentzia, 14. artikulua oraingo erlazioan, nazioarteko deklarazioekin koherentzia mantenduz. Baina ez bait zen esplizituki sartu, orain galde daiteke ez ote dagoen inplizituki sarturik, neke dialektiko handirik ez bait da behar deduzitzeko, ezen ez dagoela tipifikazioa ixteko borondatearik, beste edozein zirkunstantzia pertsonal edo sozialak aipatzean, nola logikazki hizkuntza izan bait daiteke Konstituzioaren art. 10.2aren ondorio zuzenez; ba, jakina denez, Konstituzioak ezartzen du, ezen oinarrizko eskubideei buruzko arauak nazioarteko akordioen arabera interpretatuko direla, gai horiei buruzko arauak Espainiak berretsitakoak direnean.

Horregatik uste dut, hizkuntzarengatik ez diskriminatzeko printzipioa oinarrizko printzipio bihurtzen dela edo aukeratutako hizkuntza ofizialarekin loturik egon daitezkeen beste printzipio fundamentalen oinarrizko nukleoa, eskubide horiek egikaritzeko unean. Eta Lorenzo MARTIN RETORTILLOk adierazten zuen bezala, ez dago dudarik, horrek izan ditzakeen ondorioak alde askotara jotzeko modukoak direnik,⁵³ hau da, hala izan daitezkeela Estatu osoko hizkuntza ofizialari buruzkoak nola Komunitate Autonomoetako hizkuntza propioei buruzkoak.

Konkretuki, diskriminazioa ager daiteke bai oinarrizko eskubide bat egikaritzeari buruz, esate baterako funtzio publikoetan sartzekoan, non uste bait dut, gehiegi luzatu gabe, ezen hizkuntza propioaren balorazioak ez duela inolako arazo konstituzionalik planteatzen egin behar den lana egiteko, hizkuntza hori jakitea beharrezkoa den neurrian egiten bada; eta berebat, ez luke arazorik planteatu behar

hizkuntzaren ezagutza eskatzeak, horren obligaziozkotasuna, egin behar den lana egiteko gaitasun-ukanbehar bezala planteatzen denean, nola bait da kasua “*bien entendido de que la perspectiva de enfoque no puede ser desde el que aspira a la plaza, sino desde el administrado, que sólo puede ser atendido en su propio idioma si el funcionario que le atiende lo conoce*”.⁵⁴

Baina gainera diskriminazioa sor daiteke aukeratutako hizkuntza ofiziala erabiltzeko eskubide publikotik, zeinak hizkuntza gutxiendarren kasuan ere bait du bere oinarria, ez bakarrik hizkuntzaren ofizialtasunean, baizik eta aipatu Eskubide Zibil eta Politikoen Paktu Internazionalaren 27. artikuluan ere bai.⁵⁵ Nere ustez oinarritzko eskubide bat da, bi hizkuntzei aplikatzeko modukoa, eta inoiz ere ezaba ez daitekeena, gehienaz ere modulatu egin bait daiteke Administrazioa hizkuntza ofizialak jakiteko obligazio konstituzionalera moldatzen den bitartean;⁵⁶ obligazio hau berriz ez da agortzen hizkuntz erabilera soilarekin, baizik eta hedatzen da aukeratutako hizkuntza ofizialean erantzuna izateko eskubide konstituzionalean, eta hau bai, eskubide konstituzional *in fieri* bat izango litzateke.⁵⁷

Gure gogoetaren hari nagusira bihurtuz, uste dut, ezen hizkuntzagatik ez diskrimintzeko printzipioa dela hizkuntz kontutako edozein erregulaziori muga jartzen diona. Beste klausula batzuen gainetik, nola bait da gaztelera jakiteko obligazioarena, zeinak gehienik ere, espezifikotasun konkretu batzuk gehitu bait ditzake, hori legegintza-bidez garatzen den neurrian.⁵⁸ Baina bestela ez die ezer espezifikorik inkorporatuko hizkuntzen ofizialtasunaren efektu juridikoei, nola eta *deber* horren espezifikotasuntzat ulertzen ez den *castellano*-aren propioa dena, nola bait da Estatu osoan zabaltzen eta irakasten den hizkuntza izatea, egoitza eta auzotartasun zibilarri begiratu gabe, eta, gainera, gaur ofizialkide diren hizkuntzen begirunea eta irakaskuntza falta zen urte haiek ezkerro, guztiek dakiten hizkuntza izatea.

Eta hala, adibidez, ikuspegi honetatik aztertzen baldin badugu Auzitegi Konstituzionalaren judizioa, inkonstituzion-

altzat jo bait zuen Euskararen Normalizazioko Legearen art. 6.2ko intzisoa⁵⁹ (ulertzen zuelako, ezen espediente administratibo batean biltzen diren alderdien artean akordiorik ez badago, hautsi egiten dela alderdien berdintasun-egoera prozedimenduan eta urratu egiten dela Konstituzioaren 3. artikuluan xedatzen dena “*cuando se excluyera el uso oficial del castellano, pese a ser la lengua elegida por una de las partes sin que sea salvaguardia suficiente el derecho que se establece a ser informado en la lengua que se desee*”), eta arazoa bere jatorrira itzultzen baldin badugu, galde daiteke: zer gertatu behar du alderdiak hainbat direnean, eta hauek, beren hizkuntz eskubide legitimoak egikaritzuz, hizkuntza ofizial desberdinak aukeratzen dituztenean? Logikaz erantzuna ez daiteke besterik izan, LOPEZ BASAGURENek jadanik seinalatu duena baino, alegia “bakoitzak aukeratu-tako hizkuntza ofiziala erabiltzeko alderdi guztiek eta bakoitzak daukaten hizkuntz eskubideen egikaritzza efektiboa babestu behar dela, botere publikoei inposatuz bi hizkuntza ofizialkideak aldiberean erabiltzea”,⁶⁰ inolako diskriminaziorik egin gabe, eta kontutan hartu gabe hizkuntzetako bat gaztelera dela eta bestea Komunitate Autonomoan bertakoa dena.⁶¹ Horregatik nahikoa aisa sala zezakeen Auzitegi Konstituzionalak Euskararen Normalizazioko Legearen art. 6.2aren konstituzionaltasuna, zentzu honetan interpretatuz azkeneko intzisoa, zeinak, gainera ez bait zezakeen besterik esan hizkuntz diskriminazioan sartu gabe.⁶²

Beste antzeko kasu bat planteatzen digu Auzitegi Konstituzionalaren judizioak Euskararen Normalizazioko Legearen 8.3 artikulurekin, zeinak, gogoratzen denez, ezartzen bait zuen, Administrazio Lokalaren alorrean euskara bakarrik erabiltzeko aukera “*cuando en razón de la determinación socio-lingüística del municipio, no se perjudiquen los derechos de los ciudadanos*”.⁶³ Eta Konstituzioaren interprete gorenak labur-labur deklaratu zuena, berriz, izan zen, ezen “*el art. 8.3 viene a ser inconstitucional por infracción de lo dispuesto en el art.3.1 de la Constitución, en relación con la no existencia del deber de conocimiento del eukara en zona alguna del territorio del Estado, que resulta del art. 6 de EAPV*”.⁶⁴

Aurretiaz, honetara ezkerro, ez zait iruditzen beharrezkoa denik berriro aipatzea Auzitegi Konstituzionalaren argumentazioak bere baitan gordetzen duen sofisma, hizkuntzak jakiteko obligazioari dagokionez. Dena dela, Euskararen Normalizazioko Legeak planteatzen duen arazo juridikoa betebeharraren ikuspegitik enfokatzea okerra iruditzen zait Zuzenbide-alorrean; ba manamendu horretan hizkuntzare n ofizialtasunaren ondorio bat zehaztea besterik ez da egiten, nola bait da hori “*con plena validez y efectos jurídicos*” erabiltzea, hori beste hizkuntza ofizialarekin batera obligazioz erabili beharrik gabe, kasu horretan gaztelararen edergailu eta apaingarri baino ez litzateke izango eta. Zentzu honetan uler daiteke, logikoa bait da, ezen hizkuntza gutxiendar bat, nahiz eta berau ofiziala izan, normalean guztiok dakigun hizkuntzarekin batera erabili behar dela (ENL art. 8.1 eta 2), baina denek edo gehienek hizkuntza gutxiendarra ezagutzen duten lekuan, arrazoizkoa dirudi hau bakarrik erabiltzea ere, beste hizkuntzarekin batera ibili gabe, pasaezineko mugatzat jarriz, hizkuntzarengatik ez diskriminaziorik egitea, hauxe gertatuko bait litzateke gaztelera erabili nahi dutenen eskubide legitimoak zabartuko balira. Hau, berriz, Euskararen Normalizazio-Legearen art. 8.3an aurrikusita dagoen arazoa da (izan ere euskara bakarrik erabiltzeak ez bait luke egingo “*perjudicar los derechos de los ciudadanos*”), eta beraz, nere ustetan, diskriminaziorik ez egitea da oinarrizko printzipioa maila lokalean ere, hizkuntza ofizial bakarra erabiltzen denean.⁶⁵ Azken buruan, berriz ere gaztelera ezagutzeko betebeharrari apelazio sinplifikatzaile bat egitea besterik ez da Auzitegi Konstituzionalaren hau, bere argumentu juridikoekin hizkuntzagatik egiten den diskriminazioa benetan kentzea bilatu beharrean.⁶⁶

Gogoeta hauei azken puntua jartzerakoan, alde batera utzi nahi nituzke ikuspuntu hertsiki juridikoak, eta aurrena, egitate bat egiaztatu nahi nuke, nola bait da eleaniztasunari buruzko eztabaida juridiko honetan ageri den kutsu ideologiko markatua,⁶⁷ hortik ez bait dago inor libre, baina konbentziturik nago gainditu beharra dagoela hori. Puntu hone-

tan ezin dugu ahaztu, adibidez, TRIAS FARGAS Diputatuaren hitzaldia, aditzera ematen zuenean, “ezen hizkuntzaren arazoa katalan herriaren saihetsean irekitako zauri bat zela... hizkuntzaren arazoa konpontzen baldin badugu, konponduta dago kataluniar arazo *erdia*”,⁶⁸ edo Antonio TOVARen hitzak, esaten zuenean, ezen probintzia euskaldunetako eta Espainiako bakearen bidea hizkuntz politikatik pasatzen dela.⁶⁹ Baina iruditzen zait, ezen Prusiako jakintsu handia eta Berlingo Unibertsitatearen sortzaile izan zen Wilhelm von HUMBOLDTek XIX. mende-hasieran adierazi zituen ideia batzuek ederki batean laburtzen dutela arazoa, euskaldunen berezitasun etnikoen kontura honako hitzok esaten zituenean: “urrutiko mendeetara atzeratzen gaituzte, erromatarren eta kartaginesen dominazioa baino lehenagoko garaietaraino eta Espainiako lehen biztanleenganaino... Eta hortixe sortzen dira garrantzi handiko bi arazo, bata historikoa eta bestea politikoa:

1. Nondik dator euskaldunen leinua eta hizkuntza?
2. Nola tratatu behar du euskal nazioa Espainiako monarkiak... horren indarra eta iharduna Espainiarentzat ahalik eta probetxugarrienak egiteko?

Aurreneko galdera askotan egin da, baina oraindik ez da behar bezala erantzun... Bigarren galderak interes praktikoa nagusiagoa dauka eta hori gero eta gehiago, zeren gauza sarria bait da gaur egun herri desberdinak Estatu batean biltzea. Baina benetan aitortu beharra dago, *orain arte arago pentsatu dela desberdin-izateak kontrajartzen dituen zailtasunak kentzen, diferente-izateak berekin daraman ongia behar bezala aprobetxatzen baino*.⁷⁰

Euskaratzailea:

FERNANDO MENDIZABAL

1. Lan hau espreski izan da idatzia Eduardo Garcia de Enterría irakaslearen Omenaldi-Liburu-rako.
2. Gidaliburu aktual bat, kontinentez kontinente egina, herri eta gutxiengo adierazkorrenek jasaten duten dramari buruz, "Minorías étnicas" liburuan ikus daiteke; Pedro CEINOSek koordinatutako lana da, Barcelona 1990.
3. Honetaz ikus balantze bat Europako Komunitateen Batzordeko zerbitzuen lan batean, "Les minorités linguistiques dans les pays de la Communauté Européenne", Luxembourg 1986. Berebat ikus daiteke Lluís Maria de PUIGek gidatutako lan bat "Les llengües minoritaries d'Europa: estat de la qüestió", Generalitat de Catalunya, Barcelona 1986.
4. 1986rarte emandako urratsen erlazio xehe-xehe bat aipatu obretan ikus daiteke, "Les minorités linguistiques dans les pays de la Communauté Européenne", 44-50 or.; "Les llengües minoritaries d'Europa...", 51-56 or.
5. Ebazpen hau 1987ko urriaren 30ean onetsi zuen Europako Parlamentuak, proposamen ugari ikusi ondoren (beste batzuen artean bat, katalana unibertsitate eta telebistan erabiltzeari jartzten zitzaizkion eragozpenei buruzkoa, eta beste bat, Seaska elkarteak administratzen dituen elebidun eskola euskaldun-frantsesaren integrazioari buruzkoa) eta kontsideratu ondoren bere 1981eko urriaren 16ko Ebazpena, hizkuntza eta kultura erregionalen Hitzarmen Komunitario bati buruzkoa eta gutxiengo etnikoen eskubideen Hitzarmen bati buruzkoa, eta halaber bere 1983ko otsailaren 11ko Ebazpena, gutxiengoen hizkuntza eta kulturen aldeko neurriei buruzkoa, eta aldiberean "tamaletsiz Batzordeak, orain arte, ez duela proposamenik landu aipatu ebazpenok egikartzeko, nahiz eta Ebazpen horietan bere osotasunean tratatu Komunitateko gutxiengo etniko, linguistiko eta kulturalen problematika".
6. Konferentzia Iraunkorrek 1988ko martxoan onetsi zuen "Hizkuntza erregional eta gutxiendarren Europako Karta" deitu izan den Ebazpenaren eranskin baten bidez, ezen hizkuntza eta kultura erregionalen gordetze, garatze eta sustatzeak ez diola kalterik egin behar Europaren integrazioari eta ez bertako herrien artean hartu-eman errazak izateari" eta erabaki zuen, Ministrari-Batzordearen esku utziko zuela, honek, aurrena, Parlamentarien Batzarrean erizpena eska dezan (zeinak 1989ko urriaren onetsi bait zuen hura) eta, bigarren, beharrezko kontsultak egin zitezen aipatu Karta hori Europa-Kontseiluko Estatukideek onar zezaten. Azken fase hone-tan aurkitzen da Karta eta Luis Maria de PUIG, Europa-Kontseiluko parlamentariak egindako deklarazioen arabera, (Ik. "Avui", martxoak 27, 1990) Frantzia, Britainia Handia, Grezia, Turkia eta Luxenburgeren aurkakotasunak blokeatu egiten du Karta, testuarekin konforme agertzen direlarik Espainia, Irlanda, Belgika, Portugal, Austria, Suedia eta Suitza; azkenik, badirudi beste Estatu batzuetako gobernuak zalantzarik postura bat mantentzen dutela, hauen artean izaki Danimarka, Alemania Federala eta Norvegia. Kartaren edukin eta historiari buruzko lan bat ikus daiteke in J.M.WOEHLING, "La promotion des langues régionales et minoritaires dans le projet de Charte du Conseil de l'Europe", in "Langue et Droit - Language and Law", Montreal 1989.
7. Europako Parlamentuak egindako gomendioen ikuspegi sintetiko hau osotzeko gaineratu daiteke, Europako Batzordea arrentzen duela: "kontutan izan ditzan, Komunitateko gutxiengo erregional eta etnikoen hizkuntza eta kulturak, politika komunitario ezberdinak lantzeko unean eta, bereziki, kultur eta hizkuntz politikaren alorrean ekintza kulturalak zertzekoan"; eta baita ere, "gorde diezaiela kultura gutxiendarrei, beharrezkoa den antena-denbora, Europako telebista amankomunaren markoan"; etab.
8. Erreferentzi puntu bezala har bedi kontutan Frantziako Iraultzak kultura gutxiendarrentzat eta batipat horien hizkuntzentzat, izan zuen eragin kaltegarria. 1792an biztanleriaren %40 baino gehiagok frantsesa ez beste hizkuntza bat erabiltzen zuen bere eguneroko bizitzan. Zehazki honako hau deklaratzan zuen ROBESPIERREk Errepublika "bakar eta zatie-zinezkoa"ren bigarren urteko Dekretu 28. Prairial-ekoan: "Citoyens, la Convention nationale a senti l'importance d'une loi pour l'enseignement de la langue française aux Citoyens des divers départements où l'on parle des idiomes différents. Dans une république une et indivisible, la langue doit être une". (Dokumentu hau aurkitzen da, Parisko "Commisariat général de la langue française"ean eta J.G. TURIK aipatua dago hurrengo oharrean, 78-79 or., aipatu lanean). Espainian ikus XVIII. mendearen bigarren erdiko Errege-Zedulen erlazioa, non gaztel-

era inposatzen duten irakaskuntzan, in A.MILIAN i MASSANA, “*La regulación constitucional del multilingüismo*”, REDC, 10 zk., 1984, 124 or., 2. oharra.

9. Nabarmendu nahi nuke, ezen hizkuntzen konkurrentziak sortutako problematikaren azterketa juridikoak eraginik, sail berri bat sortu dela Zuzenbidean, gaur egun Zuzenbide Linguistiko deitzen dena. Berebat, mundu guztiko juristak, batipat hizkuntza gutxiendarrak izaki arazo honetan interesaturik daudenak, bere egoitza Montreal-en duen International Institute of Comparative Linguistic Law-ean bildu dira, zeinaren “*Langue et Droit*”i buruzko lehen kongresua Quebec-eko Unibertsitatean egin bait zen (1988ko apirilean). (Ikus aktak, Kongresuaren titulupeko argitalpenean Wilson-Lafleur-ek, Montreal-en argitaratu zituenak. Han aurkeztutako lan ugarien artean J.G. TURIREna aipa daiteke une honetan, “*Introduction au Droit linguistique*”, 52-82 or.). Esan beharra dago baita ere, Institutuak antolatutako bigarren kongresua egin berria dela Hong Kong-en (1990eko otsailean) “*Language and Law*” titulupean hau ere.

10. Bada hor lehendik datorren eta oraindik ere bizirik dagoen eztabaida doktrinal bat, 3. artikuluko horretan Estatu hitzak duen edukinari doakiona (“El castellano es la lengua oficial del Estado”), ezen kontutan hartuz hitz horren esanahi anfibologikoa, badirudi, lehen ikusi batean, Administrazio zentralerako eta periferiarako organoak bakarrik besarkatzen dituela, Komunitate Autonomoak eta Administrazio lokalak kanpora utziz (*obiter dicta* garbi batekin adierazten zen bezala Auzitegi Konstituzionalako Epai 32/1981 uztailaren 28koan, 5. o.j.). Hala ere, Konstituzioko art. 3.1.a zuzenean interpretatzekoan AKE 82/1986 ekainaren 26koan, 2. o.j., Konstituzioaren interprete gorenak ulertzen du “Estatu”tzat inolako duda-izpirik gabe, “el conjunto de los poderes públicos españoles, con inclusión de los autónomos y locales”. Azkeneko interpretazio hau “grave”tzat jotzen eta kritikutzen du J.M. PUIG SALELLASEk (ik. “*La empresa y las lenguas oficiales del Estado*”, 354-355 or., in “*La Empresa en la Constitución Española*”, Aranzadi, Iruña 1989) eta esaten du, beste gauza askoren artean, ezen “manamenduan agertzen den ‘del Estado’ genitiboak ez daukala ‘en todo el Estado’ ablatiboaren esanahi bera, zeina bait da Auzitegi Konstituzionalak horri eman nahi dion esanahia...”, baina horretarako gogoratu beharko litzateke Kataluniako Autonomi Estatutua bera dela ezartzen duena, ezen gaztelera ofiziala dela Katalunian, hori delako “oficial en todo el Estado español” (art. 3.2).

11. Ikus BOE 1978ko abenduaren 29koa. Nere eritzian askoz ere argigarriagoa izango zen esplizitatu izan baliuz, zer ulertzen zuen konstituziogileak “demás lenguas españolas” esatean, zeren irudi bait du, adostasuna zegoela guztien artean, Gortean eztabaidatu zenaren arabera, (ik. honetarako, adibidez, talde gehiendarren aldetik MELLAN GIL (UCD) eta PECES BARBA MARTINEZ (PSOE) diputatuak izan zituzten hitzaldiak in “*Constitución Española. Trabajos parlamentarios*”, Madrid 1980, 903 eta 1938 or.. Gero hizkuntza horietatik izango dira Euskal Herriko Estatutuan (art. 6.1), Kataluniakoan (art. 3.2), Galiziakoan (art. 5.2), Irla Balearetakoan (art. 3) eta Valenciako Komunitatekoan (art. 9.2) ofizialtzat berretsi direnak.

12. Arazo hauetaz ikus guztien ordez doktrinari buruzko eritzi gehiendarra A. MILIAN i MASSANA, “*La regulación constitucional del multilingüismo*”, op. cit., 134 or. eta hurr.

13. Arras sendoturik ateratzen da hau DE LA FUENTE y DE LA FUENTE Diputatuak sartu nahi izan eta baztertua izan zen emendakina dela medio, zeina bait zen manamenduzko “serán” aditzaren ordez ahalezko “podrán ser” jartzea. Ikus “*Constitución Española. Trabajos Parlamentarios*”, op. cit., 882 or..

14. Ezta “de acuerdo con sus Estatutos” klausularekin lotuta ere, zeina jarraian aztertuko bait dugu, nahiz eta horrela ulertu LETAMENDIA BELZUNCE Diputatuak (ikus bere hitzaldia in “*Constitución Española. Trabajos Parlamentarios*”, op. cit., 893-894 or.).

15. Zentzu honetan mintzatu da Auzitegi Gorenaren Epai, 1984eko apirilaren 25ekoa ere (4. Sala), Azdi. 2013, J.M. REYES MONTERREALen Ponentzia, aditzera emanez, ezen konstituzioko 3. artikulua arabera “serían lenguas oficiales, además del castellano, las demás lenguas españolas en las respectivas Comunidades Autónomas y ello sin necesidad de aguardar a sus respectivos Estatutos, ya que nada en contrario que no fuese inconstitucional podría disponerse por éstos”.

16. Ez bedi ahantz, errealitate honen kausa nagusia izan dela, gaur egun Espainiak gutxiendar diren hizkuntzek jasan behar izan duten pertsekuzioa, Zedula eta xedapen ugariak testigatzen dutenez. Hontaz, azken hiru mendeetako kronika xehe-xehe bat ikus daiteke F. FERRER i GIRONESen obran “*La persecución política de la lengua Catalana*”, 5. ed., Barcelona 1986. Eus-

kal Herriari dagokionez ikus Euskaltzaindiak argitaratu obra "*Conflicto lingüístico en Euskadi*", Bilbo 1979, 34 or. eta hur.

17. AKE 82/1982 ekainaren 26koa, 4. o.j.

18. Balentzieraren usaera eta irakaskuntzari buruzko Legea DOGVean argitaratu zen 1983ko abenduaren 29an. Gaiari sakontzeko ikus V. FRANCH i FERRERen lana "*Situación actual del régimen jurídico-lingüístico a la Comunitat Valenciana*" in "*Actas del Simposi sobre Dret lingüístic*" Barcelonan egin bait zen 1987ko irailean, Barcelona 1989, 127-164 or.

19. F.J. ENERIZ OLAECHEAK azpimarratzen duenez bere "*El euskera en la Administración Local de Navarra*" lanean, argitaratua bait dago in "*La Administración Local de Navarra*", Martín RAZQUIN eta Pedro LARUMBEEK zuzendua, Pamplona 1987, 317 or.

20. Gainera esan daiteke, ezen "el castellano y el vascuence son lenguas propias de Navarra y, en consecuencia, todos los ciudadanos tienen derecho a conocerlas y usarlas" (Baskuentzearen Legeko 2. art.), nahiz eta badirudien eskubide hauek, gero, eskualde ez-euskaldunetan desagertu egin daitezkeela; ba nahiz eta aitortzen zaien hiritarrei Administrazio Publikoek euskaraz egiteko eskubidea, hauek aukera daukate interesatuari eskatzeko haren gaztelerazko itzulpena; eta "el derecho a conocerlas" delakoari dagokionez, euskararen irakaskuntza osoro edo zatizki lagundu eta finantzatu da, promoziozko eta sustapenezko erizpideei jarraituz. Baskuentzearen Legean eskualde desberdinetan aurrezagutzen diren eskubideak ikus *in extenso* in I. AGIRREAZKUENAGA-E. COBREROS, "*La normativa sobre el euskara publicada durante 1986*", RVAP 16 zk., 97-99 or.

21. Azken puntu honetarako ikus daiteke A. TOVAR, "*Mitología sobre la lengua vasca*", Madrid 1980, 17, 49, eta 58-61 or. Halaber, Joseba INTXAUSTIK "*Euskara, euskaldunon hizkuntza*" liburuan (Gasteiz 1990, 62 or.) aipatzen du, gure gaiari dagokionez, nola Antso IV.ak (1167) modu argigarrian euskarari deitzen zion "lingua navarrorum".

22. Esate baterako, FRAGA IRIBARNE Diputatuak esaten zuen: "ofizialkidetasunaren gaiak... izugarriko transzendentsia juridikoa dauka, zeren eta ez bait da bakarrik, nolabait esateko, dialektoko edo fabla jakin bati ematen zaien diploma bat, baizik eta ondorioak ere bait dauzka dokumentuen eta bestelako gauzen 'acción'ari buruz ere... beraz segurtasun juridikoko gaia da. Horregatik ondo ere ondo neurtu behar da ofizialkidetasun hitza". "*Constitución Española. Trajes bajos parlamentarios*", op. cit., 898 or.

23. AKE 82/1986 Ekainaren 26koa, 2. o.j.

24. Beherago izango dugu aukera eskubide linguistikoen izaera eta edukinari erreferentzia egiteko, oraingoz aski da seinaltzea, gai honetan Auzitegi Konstituzionalak deklaratu duela ezen "sentado el principio que dimana del régimen de cooficialidad establecido por la Constitución en su art. 3.2, respecto a la ejecución cada Poder público regulará los medios y el ritmo de la necesaria adaptación a las exigencias de aquel régimen. A la luz de esta apartado, el art. 6.1. (de la Ley de normalización del euskara), si bien establece un derecho subjetivo a ser respondido en la lengua oficial elegida, cuando es lengua distinta del castellano, deja un margen a los poderes públicos, en cuanto a las condiciones en que tal derecho puede verse efectivamente satisfecho, que se hacen depender de una progresiva adaptación de las respectivas administraciones..." AKE 82/1986 ekainaren 26koa, 8. o.j.

25. Ikus Erizpen zk. 35ekoa 1982ko abenduaren 21eko "Consell Consultiu"rena, Kataluniako hizkuntz normalizazioko Lege-Proposamenari buruzkoa (Boletín Oficial del Parlamento de Cataluña, 112 zk., 1983ko urtarrilaren 17koa, 4348 or., eta doktrinan, guztien partez, A. MILLAN i MASSANA, "*Los derechos lingüísticos en la enseñanza de acuerdo con la Constitución*", REDC 7 zk., 1983, 361 or.

26. Erreferentzia guztiak aurkitzen dira, AKE 88/1983 urriaren 27koaren 4. o.j.

27. Ofizialtasunaren ondorio hau ere, iruditzen zait, beste guztiak bezala, errealtate soziolinguistikoren arbera modula daitekeela, Autonomia Balentziarrean gertatzen den bezalaxe. Hala ere, horrelako modulaziorik legez aurrikusi gabe dagoenean, ofizial-deklaratzek *per se* barnetzen du hizkuntza obligazioz eta efikazki irakatsi beharra.

28. Ikus lehen aipatu Erizpen zk. 35ekoa, 4348 or. eta doktrinari dagokionez ikus zentzu honetan berean A. MILLAN i MASSANA, "*La ordenación estatutaria de las lenguas españolas distintas al castellano*", RVAP, 6 zk., 1983, 242 or., eta baita ere autore bera in "*Comentarios sobre l'Estatut d'Autonomia de Catalunya*", Barcelona, 1988, art. 3aren iruzkina bait da (separata), 177 or. eta hurr.;

berebat, L.J. SEGURA GINARD, "Comentario sobre el régimen jurídico lingüístico del Estatuto de Autonomía de las Islas Baleares", RVAP 8 zk., 1984, 138 or.

29. Ez dauka luzaerik hizkuntza gutxiendarren normalizazio-prozesuaren gakoetan, zientzia soziolinguistikoak aztertzen duen gaia bait da gehienbat. (Honetarako J.M. SANCHEZ CARRIONen lan ederra ikus daiteke, "Un Futuro para nuestro pasado. Claves de la recuperación del euskara y teoría social de las lenguas", Donostia 1987, 203 or. eta hurr.). Nolanahi ere garbi dagoena da, hizkuntza normalizazioaren gakoetako bat bezala jartzen dela, ezen "hizkuntzaren lurraldean jaitzen diren ume guztiak ahalik eta egoera onenean jaso dezatela hizkuntza, berau osoro jasotzeko modua izan dezaten, eta normalizazioa burutua egongo da baldintzok, zeintzuetan jasotzen bait dute umeek (euskaldunek) (Euskararen) transmisio natural eta kulturala, optimoak direnean. Horretarako ez dira behar bi belaunaldi baino gehiago: kontrako zentzuan (espatriazioko) prozesua kontsumatzeko behar direnak hainbestex" (235 or.).

30. LETAMENDIA BELZUNCE, AGUIRRE KEREXETA eta MONREAL ZIA parlamentari euskaldunak izan ziren batez ere ideia hau defenditu zutenak. Ikus "Constitución Española. Trabajos Parlamentarios", op. cit. 863, 1929-1930 eta 3056-3057 or.

31. TRIAS FARGAS, LORDA ALAIZ eta AUDET PUNCERNAU parlamentari katalanak izan ziren eredu hau proposatu zutenak. Ikus "Constitución..." op. cit. 864, 1940, 1946 eta 3054 or.

32. GAMBOA SANCHEZ BARCAIZTEGUI Senadorearen proposamena. "Constitución...", op. cit. 3062 eta 4375 or.

33. Nahiz eta oker horrela ulertu zuten Diputatu batzuek, hala nola LETAMENDIA BELZUNCEK, zeinak hitz egiten bait du "Estatuko hizkuntza ofiziala erabiltzeko obligazioak" (op. cit. 863 or), AUDET PUNCERNAUK, zeinak esaten bait du, ezen nola espainiar guztiak daukaten gaztelera jakiteko obligazioa ba "edozeinek obliga dezake katalan bat 'cristiano'z hitz egin diezaion" (op. cit. 3054 eta 4370 or.) eta MONREAL ZIAK, zeinak galdetzen bait du ea zer legitimitate daukan Konstituzioak "gaztelera obligazioz erabiltzera" behartzeko (op. cit. 3064 or). Horiek bezain okerrak iruditzen zaizkit Auzitegi Konstituzionalaren Epaiak *obiter dicta* direlakoak ere AKE 2/1987 urtarrilaren 21eko, 6. o.j. eta AKE 190/1987 abenduaren leko 2. o.j., irudi bait dute, aditzera ematen dutela, ezen gaztelera ondo jakiteak ("edozein hiritar espainiarretan presumitzekoa bait da hori") berori usatzera ere obligatzen duela. Egia izanik, posible dela beste hizkuntza ofizialaren usaera aukeratzea "con plena validez y efectos jurídicos", eta Administrazioak ez daukala bere burua babesterik deklarazioak euskaraz egiteko borondatearen aurrean, esanez, adibidez, ez dagoela baliabiderik; zeren eta aukeratutako hizkuntza ofiziala erabiltzeko eskubidearen garrantzia baliabide bakun--bakunez konpondu daiteke (kasu honetan Basauriko Administrazio penitentiarioak proposatutako baliabideak dira), adibidez hitzak magnetofonoan grabatuz, aldi bereko itzulpenik egiteko modurik ez bada, edo besterik gabe deklarazioa idatziz egin erazi, gero itzultzekotan.

Beste maila batean eta osagarri-gisa, esan daiteke, ezen Espainiako hizkuntzak ofizial deklaratu zirenetik 10 urte eta gehiago igaro direnean, nekez onar daitekeela zentru administratiborik, funtzionari bakarrik ere ez daukanik garrantzitzeko, alde batetik, "el deber de conocimiento de la otra lengua oficial por la Administración en su conjunto" eta, bestetik, hizkuntza ofizial bat erabiltzeko hiritarrek daukaten eskubidea. Badakigu hizkuntzen normalizazioa eta eskubide linguistikoak progresiboki aplikatzekoak direla eta ez dagoela horiek beren osotasunean berehalatik galdaterik, Administrazioak une bakoitzean daukan posibilitateetara moldatu behar bait dira, baina hizkuntza ofizialenganako mespretxu edo destainak bakarrik justifika dezake, zergatik ez diren plaza elebidunak hornitzen hizkuntza normalizazioa bideratzeko. Geroago ere itzuliko gara intzidentalki gai honetara.

34. A. MILLAN i MASSANA, "La regulación constitucional del multilingüismo", op. cit. 134 or.

35. E. COBREROS MENDOZANA, "El régimen jurídico de la oficialidad del euskara", IVAP, Oñati 1989, 37 or.

36. AKE 84/1986 Ekainaren 26koa, 2. o.j.

37. Beste batzuen artean L. TOLIVAR ALASEk nabarmen erazi du sofisma hau, zeinak arrazoiarekin esaten bait du "barrera artifiziosoa dagoela gaztelera jakiteko obligazioaren eta beste hizkuntza ofizialak dominatzeko obligazioez artean, itxurazko sendotasun irmoz gure auzitegiek aldarrikatzen duten bezala. Sofisma asko bistaratu daitezke hor, arazoan dialektikazki sartu hutsarekin..." ("Normalización lingüística y Estatuto asturiano", Revista de Lengua i Dret,

12 zk., 1989, 181-182 or.). Nere aldetik lehen ere begiztatua dut nik hori in "Ikuspegi juridiko batetik euskararen ahuleziak gainegituran", argitaratua izan bait da in "Euskararen lege-araubideari buruz jardunaldiak-Jornadas sobre el régimen jurídico del euskara", Oñati 1990.

38. Ikus lehen ere aipatu den AKE 88/1983 urriaren 27koa, 4. o.j.

39. Baina honek ez du esan nahi desegokia ez dirudienik sartzzea, nahibadako izaerarekin, Espainiako hizkuntza ofizialen irakaskuntza Estatuko Komunitate elebakarretan, zeren eta ez bedi ahanzt, ezen nahiz eta Konstituzioko art. 139.1ek xedatzen duen, ezen "todos los españoles tienen los mismos derechos y obligaciones en cualquier parte del territorio del Estado", manamendu honek ez du esan nahi, Komunitate Autonomo ezberdinetako hiritarren aurkiera juridikoa desberdintasunik gabea denik hizkuntz ofizialkidetasun bikoitzaren aurrean. Zentzu honetan, Kataluniako hiritarrek, adibidez, eskubide berdinak izango dituzte denek, baina hauek ez daukate zergatik izan hiritar espainiarrek Andaluzian dauzkatenen berdinak, adibide bat ipintzearen, nahiz eta Andaluzian ere espainiar guztiak eskubide-obligazio berdinak eduki. Ez dirudi beharrezkoa denik azpimarratzea, hizkuntza ofizial bat jakiteko galdakizunak duen zerikusia, langileek Estatu-barruan eta Europako Komunitate-barruan libreki zirkulatzeke daukaten eskubidearekin. Azken puntu honi dagokionez eta Irlandan lan egin ahal izateko, ingelesaz gainera, gaelikoa jakiteko galdakizunari buruz, ikus Europako Komunitateetako Justizi Auzitegiaren 1989ko azaroaren 28ko Epaia.

40. AKE 82/1986 ekainaren 26koa, 3. o.j.

41. Ikus "Constitución Española. Trabajos parlamentarios", op, cit., 1933 or.

42. Presente on uste dut, ezen hizkuntz ezagutzaren presuntzioa datorrela funtsean gaztelera heziketa-planetan sartua izatetik, irakasbide bezala eta/edo asignatura bezala (bere ofizialtasunaren ondorioz), eta ez hainbat hura jakiteko obligazioaren ondorioz; zeren eta Santiago VARELA DIEZek esaten duenez, "obligazioei buruzko arau konstituzionalak sortzen dutena, portaera pribatuaren igurikapena baino areago botere publikoen iharduteko igurikapena da... helburuz Konstituzioak aldarrikatutako obligazio orok nahitaez inplikatzeko duena arauen desarroiola da"; eta bere buruari galdetzen dio autore berak "galdatu al daiteke gaztelera jakiteko obligaziorik, horri dagozkion zehapenak lege-bidez ezarri gabe?" ("La idea de deber constitucional", REDC 4 zk., 1982, 83-84 or.).

Nik neuk uste dut, ezen gaztelera jakiteko obligazioa desarroiola dezakeela legegile estatalak, horren espezifikotasunak, hizkuntzen ofizialtasunetik sortzen diren efektuei buruzkoak, ezartzeko moduan; esate baterako, eta hau aipatzea beste asmorik gabe, horren edukinean ezar daiteke espainiarren ezagutza minimo bat behar dela espainiar nazionalizatzeko, eta edadea ere zehaztu daiteke noiztik aurrera ondorioak sortzen dituen obligazio horrek, ez bait dirudi arazoizkoa horrelako obligaziorik ezartzea, haurtzaroan beren ama-hizkuntza ofizialkidean heziak diren umeentzat,... Beraz desarroiola horri mugak ezarriko lizkotekeenak izango lirateke, alde batetik, zilegi ez izatea Espainiako beste hizkuntzen ofizialtasunaren efektuak gutxitzea eta, bestetik, zilegi ez izatea, hizkuntza erabiltzeko obligazioan barrura sartzearren, hizkuntza jakiteko obligazioaren mugak gainditzea.

43. Ikus honetarako AKE 34/1987 maiatzaren 25ekoa, 3. o.j., zeinak deklaritzen bait du gainera "ciertamente, el deber de los españoles de conocer el castellano hace suponer que ese conocimiento existe en la realidad, pero tal presunción puede quedar desvirtuada cuando el detenido o preso alega verosimilmente su ignorancia o conocimiento insuficiente o esta circunstancia se pone de manifiesto en el transcurso de las actuaciones policiales", eta gaineratzen da 4. o.j.ean ezen "el derecho a intérprete en cuanto nace única y exclusivamente del desconocimiento del castellano y de la imposibilidad subsiguiente de relacionarse en forma comprensible con la administración policial, es aplicable con independencia del lugar en que se producen las diligencias, es decir, para el caso aquí examinado fuera o dentro de la Comunidad Autónoma Vasca". Baina azkeneko kasu honetan ez zait iruditzen indiferente denik kasua "dentro o fuera de la Comunidad Vasca" suertatzea; zeren eta barruan gertatzen baldin bada, interprete-eskubidea ez da sortzen deklaraziogileak gaztelera ez jakitetik, eta bai Administrazio iharduleak hizkuntza ofizialkidea ez jakitetik (oro har euskara jakiteko obligazioa bait dauka), zeren partikularrari garrantzitu beharra dagoen aukeraturako hizkuntza ofiziala erabiltzeko eskubidea (puntu honetan nota 32an aztertutako problematika errepikatzen da berritro). Zentzu honetan E. COBREROS MENDAZONAK egokiro esaten du, ezen "Azken muturreraino eramanez

gero gaztelera jakiteko obligazioa, oso ondorio kaltegarriak eduki ditzake beste hizkuntza ofizialentzat, hauek gaztelerearekin batera ofizialak diren lekuetan, eta honelako sintomarik ere detektatu da jadanik. "Todos concocen el castellano" delakoa oker ulertzeak ekar dezake, botere publikoa ofizialtasun bikoitzaren galdapenetara ez moldatzea, inertiaren indarrak eraginik, eta ezer gertatu ez balitz bezala... nola gaztelerez egiten dutena denek ulertzen duten eta, gainera, baliozkoa eta efikaza den, ba... Azken buruko ondorioa izan daiteke —begibistan dago arriskua— beste hizkuntzen ofizialtasuna erabat maskalduta uztea". *"El régimen jurídico de la oficialidad del euskara"*, op. cit. 42-43 or.

44. *"Las libertades lingüísticas"*, INAP, Madrid 1987, 59-60 or. Baike, Suitzari buruz hitzegitean, hango kantoietako hizkuntza nazionalak aipatzen dira, eta honek, gehienbat egia izateari utzi gabe, hiru kantoie lebidunen existentzia ezkututzen du (Bern-Berne, Freiburg-Fribourg eta Wallis-Valais). Gai honetaz ikus daiteke E. WEIBEL, *"Sprachgruppen und Sprachprobleme in der Schweiz"* in *Die Schweiz*. Kohlhammer Taschenbücher, Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz 1988, 79 or eta hurr.

45. Gaur egun, argi eta garbi dagoenez, ez dut uste esan daitekeenik, hiritar gehienek hizkuntza libreki aukeratzeko aukera daukatenik, zeren hain zuzen zati batek bakarrik (bi hizkuntza ofizialak dakitzanak bakarrik) egin bait dezake aukerarik eta, gainera, azkeneko hauen eskubideak ere nabarmenki mugaturik aurkitzen dira hizkuntza ofizialkidea erabiltzekoan, botere publikoak egitate eleanizidunera moldatu ez direlako.

46. Katalunian, OHoko irakasleekin izandako gatazkak gainditu ondoren, ikus honetarako A. MILIAN i MASSANA, *"La obligación de los profesores de EGB de conocer el catalán y el castellano para ocupar plaza definitiva en Cataluña"*, *Autonomías* 2-3 zk., 1985, 93 or eta hurr. eta 1985eko abenduaren 16ko AGE eta berebat inmertsio-programei eskerrak, destinatuak bait daude programok beren ama-hizkuntza gaztelera duten umeei katalana irakastera, badirudi efikazki betetzen ari dela obligazio konstituzionala.

Galizian, 1987ko abuztuaren 31ko Ordena gora-behera, zeinaren bidez desarrolaitzen bait da Dekretu 135/1983koa irailaren 8koa, gailegoz eman behar diren gaiak zehazten dituen (bai OHOn eta bai BBBn (sic) UBI eta LHn), badirudi guztiz zabaldurik dagoela ikastetxeetan manamendu horren ez-betetzea ("El País" egunkariak, 1990eko martxoaren 27koak, eman duen informazioaren arabera).

Euskal Herriko Komunitate Autonomoan askoz ere latzagoa da problema, zeren "A" ereduak (ikasturte honetan OHoko ikasle guztietatik %58k jarraitzen omen duenak) antza, ez bait du garantizatzen euskararen ezagutza, Euskal Gobernuaren Hezkuntza Sailak berak aitortu duenez, horretarako egin dituen azterketen arabera (Ikus "E.I.F.E. 2. La Enseñanza del Euskera: Influencia de los factores". Gasteiz 1989 eta, bereziki, Jim CUMMINSen hitzaurrea); eta hau egia bada, bistan dago, aldatu egin behar dela hori, obligazio konstituzionala beteko bada, honek agintzen bait du, segurtatu egin behar dela ezagutza bai euskararena eta bai gaztelaniarena. Baike, egindako azterketa horretatik ateratzen denez (14-15 or.), hiru eredu-tako (A, B eta D eredu-tako) ikasleek ageri dituzte "diferentzia minimoak beren gaztelerazko gaitasunean". (Irakaskuntz ereduaren edukinari eta erregulazioari dagokionez nere lana ikus daiteke *"La estructura normativa del euskara en la Comunidad Autónoma del País Vasco"*, RVAP, 14 zk., 1986, 177 or.).

47. Eskerrak batez ere AKE 82/1986 ekainaren 26koari, 14. o.j., non deklaritzen bait zen ezen "de acuerdo con la obligación de garantizar el uso de las lenguas oficiales por los ciudadanos y con el deber de proteger y fomentar su conocimiento y utilización, nada se opone a que los poderes públicos prescriban, en el ámbito de sus respectivas competencias, el conocimiento de ambas lenguas para acceder a determinadas plazas de funcionarios o que, en general, se considere como mérito entre otros...". Jurisprudentzia arruntaren eboluzioz E. COBREROS MENDOZANAREN lana ikus daiteke *"La jurisprudencia del Tribunal Supremo relativa al conocimiento del euskara en el acceso a la función pública"*, RVAP 22 zk., 1988; eta oraintsuko 1989ko azaroaren 20ko AGEren galdakizunari buruz (Azadi. 8311 or.) ikus berebat I. AGIRREAZKUENAGA, *"La exigencia del euskara en el acceso a la función pública: jurisprudencia y planificación normativa"*, RVAP, 25 zk., 1989.

48. Ez dezagun ahantz, ezen AKE 76/1983 abuztuaren 5ekoak, 42 o.j., ezartzen ziola "el deber de conocimiento" Komunitateko hizkuntza propioarena Administrazioari bere multzoan "como

modo de garantizar el derecho a usarla por parte de los ciudadanos de la respectiva Comunidad”.

49. Honetaz X. AIZPURUA TELLERIAren lana ikus daiteke, “*Determinación de los perfiles lingüísticos de los puestos de trabajo y criterios de evaluación lingüística en la selección de personal*”, in “*Revista de Lengua i Dret*”, 12 zk., 1989, 5 or. eta hurr. eta nere “*La exigencia del euskara en el acceso a la función pública: jurisprudencia y planificación normativa*” artikulua, op. cit. 111-114 or.

50. Estatuko Administrazioari dagokionez, artikulua interesgarri bat dauka Jesús PRIETO DE PEDROK (“*El conocimiento de las lenguas propias de las Comunidades Autónomas y extranjeras como requisito de capacidad de los funcionarios de la Administración del Estado*”, in “*Revista de Lengua i Dret*”, 12 zk., 1989, 135 or eta hurr.), non nabarmen erazten bait du, nola gorpuz eta eskala ugarietan galdatzen den atzerri-hizkuntzen ezagutza gaitasunezko ukanbehar bezala, nahiz eta erizpide homogeno eta egonkorrik egon ez gai hori arautzeko; eta horrez gain- era ez dagoela erregulazio orokorrik gai honetan; eta, beraz, proba eta lehiaketetarako konbokatoretako kasuismoaren esku utziak daudela. Aitzitik, gaztelerarekin batera ofizialkide diren hizkuntzei dagokionez, nahiz eta falta ez den espreski egindako arau-aurrikuspenik (hala nola Lege 30/1984 abuztuaren 2koaren art. 19a, Funtzio Publikoaren Erreforma egiteko Neurri- rie buruzkoa), hauek ez dira dealdietan gorpuzten edo oso motel bakarrik. Hontaz, esaten du PRIETOK, erraza dela egiaztatzea, BOE eskuan hartuz, ezen aipatu Komunitate Autonomoetan Estatuko Administrazio perifererikorako plazak hornitzeko konbokatoretiek ez dutela ezer esaten gai honi dagokionez (141. or.).

51. “*Materiales para una Constitución*”, Madrid 1984, 85-88 or.

52. Bi testuak izan dira, jakina denez, Espainiak berretsiak, ikus bakoitzarentzat BOE 1977ko apirilaren 30ekoa eta BOE 1979ko urriaren 10ekoa.

53. “*Materiales para una Constitución*”, op. cit. 87 or.

54. Iruineko Lurralde-Entzutegiaren Kontentzioso-Administratiboko Salak 1988ko uztailearen 27an emandako Epaiaren arabera, bere osotasunean jasotzen bait da epai hau nere “*La exigencia...*” lanean, op. cit. 108-110 or.

55. Inkorporatua bait dago Espainiako barne-ordenamenduan (CEko art. 96.1) eta xedatzen bait du, ezen “en los Estados donde existan minorías étnicas... o lingüísticas... no se les negará el derecho que les corresponde a tener su propia vida cultural... y a emplear su propio idioma”. Honetaz J.A. GONZALEZ CASANOVAK hitz egiten du, eta arrazoiarekin, norberaren hizkuntza hitz egiteko dagoen eskubide fundamentalaz in “*Derecho a la educación y plurilingüismo*”, *Revista de Occidente*, 10-11 zk., 1982, 170-171 or. Ikus berebat hizkuntz eskubideak oinar- ritzko eskubide bezala Bruno de WITTE, “*Droits fondamentaux et protection de la diversité lin- guistique*”, in “*Langue et Droit*”, op. cit. 85 or. eta hurr.

56. Testuinguru honetan ulertzen da, adibidez, Ordena 35/1987 ekainaren 17ko art. 4a (zeinaren bidez erregulitzen bait da Komunitate Autonomoetako hizkuntza ofizialen erabilera Administrazio Militarrean), bere arau orokor eta salbuespenarekin, baina beti ere hizkuntz eskubidea salbatuz. Zehazki honela xedatzen du: “En caso de relaciones verbales entre particu- lares y Centro o dependencias de la Administración Militar con sede en una Comunidad Autónoma con lengua propia, los primeros serán atendidos, a su elección, en castellano o en la lengua de la Comunidad. Excepcionalmente y atendiendo a la dificultad de la consulta, el rep- resentante de la Administración militar podrá solicitar de quien la realice su colaboración para formularla por escrito poniendo a su disposición los medios para ello”.

57. Izan ere ez bait dago bere osotasunean berehalatik galdatzerik, kasu honetan manamen- duzkoa den moldaketa administratiboa heldu arte. A. LOPEZ BASAGURENEK eskubide linguis- tikoak *in fieri*-ko eskubide bezala egikaritzeko posibilitatea aztertzen duenean, epeen garrantzia destakatzten du, zeintzuen barruan egin behar bait da egitura administratiboen moldaketa, in “*El pluralismo lingüístico en el Estado autonómico*”, *Autonomías* 9 zk., 1988, 75 or. Bestalde uste dut, ezen, norberak aukeratutako hizkuntzan, Administrazioak erantzutea, eskubide konsti- tuzional bat dela, hizkuntza bat ofizial deklaratzetik datorrena, nahiz eta eskubide horren asepena denboran diferitua gelditu, Administrazio publikoak oraindik moldatu gabe daudelako Komunitate Autonomoetan propioak diren hizkuntzen ofizialtasunera. Aitzitik J.M. BAÑO LEONEK uste du, lege-konfigurazioko eskubide bat dela, hizkuntza ofizialei dagokien aldetik, nahiz eta

konstituzionala den gaztelerari dagokionez (“*El ejercicio del pluralismo lingüístico en la Administración Pública*”, REDA, 54 zk., 1987, 229 or. eta hurr.)

58. Supra nota 41 lean seinalatzen den zentzuan.

59. AKE 82/1986 ekainaren 26koa, 9 o.j., art. 6.2: “En los expedientes o procedimientos en los que intervienga más de una persona, los poderes públicos utilizarán aquella lengua que establezcan de mutuo acuerdo las partes que concurran. En caso de no haber acuerdo se utilizará la que disponga la persona que haya promovido el expediente o procedimiento, sin perjuicio del derecho de las partes a ser informadas en la lengua que deseen”.

60. “*El pluralismo lingüístico en el Estado Autonómico*”, op. cit., 69-70 or.

61. Bat dator hau, gainera, Kataluniako Hizkuntz Normalizazioko Legearen art. 8.2arekin, Balentziera usatu eta irakasteko Legearen art. 11.1arekin eta Irla Balearretako Hizkuntz Normalizazioko Legearen art. 10.1arekin (ikus honetaz horren 2. paragrafoa, izugarritzko antza bait dauka Euskararen Normalizazioko Legearen art. 6.2arekin).

62. Horregatik iruditzen zait, ez zaiola arrazoirik falta LOPEZ BASGURENI, seinalatzen duenean “onartu ezinekola dela Auzitegi Konstituzionalak, CEko art. 3.1ean aurkitzen den gaztelera jakiteko obligaziotik abiatuz, egin duen errekonstrukzioa, zeren hau bere azken muturreko ondorioetaraino eramango balitz, hizkuntz pluralismoaren eta hiritarren hizkuntz eskubideen sistema bera desintegratuko bait litzateke”. (op. cit. 70 or.)

63. Gogora bedi, Euskaren Normalizazioko Legearen art. 8 zk. 1 eta 2ak xedatzen dutela, ezen Euskal Herriko Komunitate Autonomoan egoitzaturik aurkitzen diren botere publikoen ebazpen ofizialak eta egintzak bi hizkuntzetan egingo direla, nola eta interesatu pribatuek espreski Komunitate Autonomoko hizkuntzetako bat aukeratzen ez duten.

64. AKE 82/1986 ekainaren 26koa, 10. o.j.

65. AKE 82/1986koaz geroztik, entitate lokalen antolamendu, funtzionamendu eta erregimeneko Erregelamenduak (ED 2568/1986koaren bidez onetsiak) ezarri zuen, ez bait zitekeen bestela izan, ezen batzar-deiak, eguneko ordenak, mozioak, eta... gaztelerez edo hizkuntza ofizialkidean idatziko zirela, jarraituz aplikatu beharreko legeria eta horretarako Korporazioak gai horretan hartutako erabakiak (art. 86.1); erregulazio hau akten idazketara ere hedatzekoa ere izaki (art. 110.1). Era berean, Lege 8/1987 apirilaren 15ekoak, Katalunian udaldarra eta erregimen lokalekoa denak ere ezartzen du, ezen “toda documentación derivada de las actuaciones administrativas de los Entes locales redactada en catalán tendrá validez oficial” eta “las convocatorias de las sesiones, órdenes del día, actas y resto de escritos y documentación derivados de su funcionamiento podrán redactarse en catalán, sin necesidad de ninguna clase de traducción” (art. 5.1 eta 2). Azken puntu honetarako seinala daiteke, ezen inkonstituzionalitatezko errekurtsioan 1051/1987koan, Gobernuko Presidentek Lege katalanaren kontra tarteratu zuen hartan, ez dela helegiten art. 5aren kontra. Azkenik, Lege 5/1988 ekainaren 21ekoak, Galiziako entitate lokalek gailegoa hizkuntz ofizial bezala erabiltzeari buruzkoak, xedatzen du, ezen “las convocatorias de sesiones, órdenes del día, mociones, votos particulares, propuestas de acuerdo, dictámenes... y actas... se redactarán en lengua gallega. Sin perjuicio de lo dispuesto en el apartado anterior, dichas Entidades pueden hacerlo, además, en la otra lengua oficial” (art. 1).

66. Egoki batean egiten duen bezala, esate baterako, Euskararen Normalizazioko Legearen art. 14ari buruz AKE 82/1986 ekaineko 26koaren, 14. o.j.an. Gainerantzean, aplikatzekoa dela esaten denean, uste dut, oro har, Auzitegi Konstituzionalaren pronuntziamendu guztientzat dela, zeinaren judizioa oinarritzen bait da gaztelera jakiteko obligazioaren gainean. Ikus lan honetan aipatu epaietatik aparte besteok: AKE 83/1986 ekainaren 26koa, 3. o.j.; AKE 123/1988 ekainaren 23koa, 3. o.j.; AKE 56/1990 martxoaren 29koa, 41. o.j.

67. L. SOLANEk arraltzatzen eta aztertzen du hau in “*Linguistic Principles as the Rule of Law*”, in “*Language and Law*”, op. cit. 569 or. eta hurr. Kasu konkretu baten analisia nere artikuluko batean ere ikus daiteke “*Dos autos como paradigma de la ideología judicial sobre el euskara*”, RVAP 21 zk., 143 or. eta hurr.

68. “*Constitución Española. Trabajos parlamentarios*”, op. cit. 866-867 or.

69. “*Mitología e ideología sobre la lengua vasca*”, op. cit. 200 or.

70. Carl Wilhelm von HUMBOLDT, “*Los Vascos*”, Revista Internacional de Estudios Vascos, San Sebastián, J.M. SANCHEZ CARRION, “*Un futuro para nuestro pasado...*”, op. cit. 224 or.

